

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINING KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISHDA RAQAMLI TA'LIM RESURLARIDAN FOYDALANISHNING METODIK IMKONIYATLARI

Janazaqova O'g'iloy Muxtorjonovna

Namangan viloyati Norin tumani 14-maktab

Boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur tezisda boshlang'ich sinf o'quvchilarida kommunikativ kompetensiyani shakllantirish jarayonida raqamli ta'lim resurslaridan foydalanishning pedagogik va metodik imkoniyatlari tadqiq etiladi. Zamonaviy ta'lim muhitida o'quvchining faqat nazariy bilimlarni egallashi emas, balki o'z fikrini izchil, mantiqan asoslangan va kommunikativ vaziyatga muvofiq ifodalay olishi muhim kompetensiyaviy natija sifatida qaraladi. Shu nuqtayi nazardan, raqamli ta'lim resurslarining o'quvchilarni dialogik va monologik nutq faoliyatiga jalb etish, mustaqil fikrlashini faollashtirish, savol-javob, muhokama, tavsiflash, izohlash va xulosa chiqarish jarayonlarini tashkil etishdagi imkoniyatlari tahlil qilinadi. Shuningdek, raqamli topshiriqlarni kommunikativ vaziyatlar asosida loyihalashtirish, individual va hamkorlikdagi faoliyatni uyg'unlashtirish hamda o'quvchilarning nutqiy faolligini bosqichma-bosqich rivojlantirish metodikasi yoritiladi.

Kalit so'zlar: boshlang'ich ta'lim, kommunikativ kompetensiya, raqamli ta'lim resurslari, nutqiy faoliyat, kommunikativ vaziyat, dialogik nutq, monologik nutq, interaktiv topshiriq, raqamli pedagogika, kompetensiyaviy yondashuv.

Kirish

Hozirgi globallashuv va raqamli transformatsiya sharoitida ta'lim tizimining oldiga qo'yilayotgan asosiy vazifalardan biri o'quvchini o'zlashtirilgan bilimlarni amaliy faoliyatda qo'llay oladigan, turli kommunikativ vaziyatlarda mustaqil fikr bildiradi oladigan hamda o'z nuqtayi nazarini asoslay oladigan shaxs sifatida

shakllantirishdan iborat. Mazkur jarayon, ayniqsa, boshlang'ich ta'lim bosqichida alohida pedagogik ahamiyat kasb etadi. Chunki boshlang'ich sinf davrida o'quvchining keyingi ta'lim faoliyati uchun zarur bo'lgan bilish, muloqot, tinglash, fikrni ifodalash va hamkorlik qilish ko'nikmalarining dastlabki tizimi shakllanadi.

Kommunikativ kompetensiya tushunchasi o'quvchining til birliklarini bilishi bilangina chegaralanmaydi. U shaxsning muayyan kommunikativ vaziyatni anglash, suhbatdoshni tinglash, savolga mazmunan mos javob berish, o'z fikrini tushunarli ifodalash, nutqining mazmuniy izchilligini ta'minlash hamda muloqot jarayonida tegishli nutqiy strategiyani tanlash qobiliyatlarini ham qamrab oladi. Shuning uchun boshlang'ich ta'limda ona tili va o'qish savodxonligi mashg'ulotlarini tashkil etishda o'quvchilarning kommunikativ faoliyatini faollashtiruvchi metodik yondashuvlarni takomillashtirish zarur.

Bugungi kunda ta'lim jarayoniga raqamli texnologiyalarning jadal kirib kelishi mazkur vazifani amalga oshirish uchun yangi pedagogik imkoniyatlarni yuzaga keltirmoqda. Raqamli ta'lim resurslari o'quv materiallarini elektron shaklda taqdim etish vositasi bo'lish bilan birga, o'quvchini faol fikrlash, muloqot qilish va mustaqil qaror qabul qilishga undaydigan ta'limiy muhitni tashkil etish imkonini beradi.

Raqamli ta'lim resurslarining didaktik mohiyati

Raqamli ta'lim resurslarini boshlang'ich ta'limda qo'llash masalasiga faqat texnik vositalardan foydalanish sifatida yondashish maqsadga muvofiq emas. Ularning pedagogik qiymati, avvalo, ta'lim mazmunini o'quvchining yosh, psixologik va individual xususiyatlariga mos ravishda taqdim etish hamda o'quv faoliyatini faollashtirish imkoniyati bilan belgilanadi.

Raqamli ta'lim resurslari tarkibiga elektron o'quv materiallari, raqamli didaktik topshiriqlar, elektron testlar, interaktiv mashqlar, raqamli hikoyalar, audio materiallar, animatsion materiallar, virtual ta'lim obyektlari va boshqa elektron o'quv kontentlarini kiritish mumkin. Mazkur resurslarning umumiy xususiyati

shundan iboratki, ular o'quvchiga axborotni tayyor shaklda qabul qilish bilan cheklanib qolmasdan, u bilan faol operatsiyalar bajarish imkonini beradi.

Kompetensiyaviy yondashuv nuqtayi nazaridan qaralganda, bunday faoliyatning ahamiyati yanada ortadi. Chunki kompetensiya bilimning o'zi emas, balki bilim, ko'nikma, malaka, tajriba va shaxsiy munosabatning amaliy faoliyatda namoyon bo'lishini nazarda tutadi. Demak, raqamli resursdan foydalanishning metodik samaradorligi uning o'quvchini qanday faoliyatga jalb etishi bilan belgilanadi.

Masalan, elektron ekranda ma'lum bir vaziyat aks ettirilgan rasmni namoyish qilishning o'zi kommunikativ kompetensiyani shakllantirmaydi. Agar shu rasm asosida o'quvchiga "Tasvirda qanday voqea sodir bo'lmoqda?", "Qahramonlarning xatti-harakatini qanday baholaysiz?", "Siz ushbu vaziyatda qanday yo'l tutgan bo'lardingiz?" kabi savollar berilsa, raqamli material kommunikativ faoliyatni yuzaga keltiruvchi didaktik vositaga aylanadi.

Kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishning metodik modeli

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishda raqamli resurslardan foydalanish jarayonini shartli ravishda bir necha o'zaro bog'liq bosqich asosida tashkil etish mumkin.

Birinchi bosqich — **motivatsion-kommunikativ bosqich**. Unda o'quvchida muloqotga kirishish ehtiyoji hosil qilinadi. Buning uchun o'quvchining yoshiga mos, qiziqarli va muammoli vaziyatlardan foydalanish mumkin. Raqamli tasvir, qisqa audio, vaziyatli topshiriq yoki elektron savol o'quvchining diqqatini muayyan kommunikativ muammoga yo'naltiradi.

Ikkinchi bosqich — **idrok etish va anglash bosqichi**. Bu jarayonda o'quvchi taqdim etilgan materialni kuzatadi, tinglaydi yoki o'qiydi va uning asosiy mazmunini anglashga harakat qiladi. Mazkur bosqichda o'quvchining tinglab tushunish va axborotni ajratib olish ko'nikmalari rivojlanadi.

Uchinchi bosqich — **nutqiy faoliyat bosqichi**. O'quvchi o'zlashtirgan axborot asosida savollarga javob beradi, fikr bildiradi, voqeani tavsiflaydi yoki

suhbatga kirishadi. Bu bosqich kommunikativ kompetensiyaning bevosita namoyon bo'lish bosqichi hisoblanadi.

To'rtinchi bosqich — **ijodiy-kommunikativ bosqich**. Unda o'quvchi mavjud materialdan foydalanib, yangi kommunikativ mahsulot yaratadi. Masalan, mustaqil hikoya tuzadi, dialog yaratadi, voqeaning davomiy qismini o'ylab topadi yoki berilgan vaziyatga nisbatan o'z munosabatini ifodalaydi.

Beshinchi bosqich — **refleksiv-baholash bosqichi**. O'quvchi o'z nutqiy faoliyatini tahlil qiladi, qanday fikr bildirgani, qaysi jihatlarda qiynalgani va qanday xulosaga kelganini anglaydi. Bu bosqich o'quvchida o'z faoliyatiga ongli munosabatni shakllantirishga xizmat qiladi.

Dialogik nutqni shakllantirishda raqamli topshiriqlar

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining kommunikativ kompetensiyasida dialogik nutq alohida o'rin egallaydi. Dialog jarayonida o'quvchi nafaqat o'z fikrini bildiradi, balki suhbatdoshining fikrini tinglaydi, unga mos javob qaytaradi va muloqot mazmunini davom ettiradi. Shu sababli raqamli ta'lim resurslaridan foydalanishda dialogik topshiriqlarni kengaytirish muhim metodik yo'nalishlardan biri bo'lishi mumkin.

Masalan, elektron taqdimotda kundalik hayotga oid kommunikativ vaziyat tasvirlanadi. O'quvchilar ikki yoki uch kishilik guruhlariga ajratilib, ushbu vaziyat asosida suhbat tuzadilar. Bunda ularga tayyor dialog berilmaydi, balki muloqotning umumiy shartlari belgilanadi.

Masalan:

Vaziyat: Maktab kutubxonasiga yangi kitoblar keltirildi.

O'quvchilarga quyidagi kommunikativ vazifalar beriladi:

- ✓ kitob haqida ma'lumot so'rash;
- ✓ o'ziga kerakli kitobni tavsiya qilishni so'rash;
- ✓ kitobning mazmuniga munosabat bildirish;
- ✓ suhbatdoshining fikriga qo'shilish yoki o'z nuqtayi nazarini asoslash.

Mazkur faoliyat o'quvchini tayyor dialogni yodlashdan ko'ra, kommunikativ vaziyatga mos nutq birliklarini mustaqil tanlashga yo'naltiradi.

Monologik nutqni rivojlantirish imkoniyatlari

Kommunikativ kompetensiyaning muhim tarkibiy qismlaridan yana biri monologik nutqdir. O'quvchining biror voqea, predmet yoki hodisa haqida mustaqil va izchil fikr bildirish olishi uning nutqiy rivojlanish darajasini ko'rsatuvchi muhim mezonlardan hisoblanadi.

Raqamli resurslar yordamida monologik nutqni shakllantirishda "rasm asosida hikoya", "voqea rivojini davom ettir", "qahramonga tavsif ber", "muammoga munosabat bildir" kabi topshiriqlardan foydalanish mumkin.

Bunda topshiriqlar oddiydan murakkabga qarab tashkil etilishi lozim. Dastlab o'quvchi tasvirdagi obyektlarni nomlaydi. Keyinchalik ularni tavsiflaydi. Shundan so'ng obyektlar o'rtasidagi munosabatni aniqlaydi va yakunda yaxlit mazmunli hikoya yaratadi. Bunday metodik ketma-ketlik o'quvchining leksik imkoniyatlarini bosqichma-bosqich kengaytirish bilan birga, gaplar o'rtasidagi mazmuniy bog'lanishlarni anglashiga ham yordam beradi.

Raqamli resurslar asosida muammoli kommunikativ vaziyat yaratish

Boshlang'ich ta'limda o'quvchilarning nutqiy faolligini oshirishning samarali usullaridan biri muammoli vaziyatlarni tashkil etishdir. Muammoli vaziyat o'quvchini tayyor javobni qabul qilishga emas, balki muammoni anglash, turli fikrlarni taqqoslash va o'z nuqtayi nazarini shakllantirishga undaydi.

Raqamli ta'lim resurslari yordamida bunday vaziyatlarni vizual yoki audio shaklda taqdim etish mumkin. Masalan, o'quvchilarga ekologik muammo aks ettirilgan tasvir ko'rsatiladi va "Agar siz ushbu vaziyatga duch kelsangiz, qanday yo'l tutgan bo'lardingiz?" degan savol beriladi.

O'quvchilar o'z javoblarini asoslashlari talab etiladi. Bu jarayonda ular "menimcha", "mening fikrimcha", "chunki", "shuning uchun", "agar..." kabi fikrni asoslovchi va bog'lovchi birliklardan foydalanishga o'rganadilar. Natijada raqamli

material oddiy ko'rgazma vazifasidan kommunikativ fikrlashni rivojlantiruvchi vositaga aylanadi.

Hamkorlikdagi raqamli faoliyatning ahamiyati

Kommunikativ kompetensiyani shakllantirishda individual topshiriqlar bilan bir qatorda hamkorlikdagi faoliyatni ham tashkil etish zarur. Chunki real kommunikatsiya jarayoni odatda boshqa shaxslar bilan fikr almashishni talab qiladi. Raqamli ta'lim muhitida kichik guruhlar uchun umumiy topshiriqlar berish mumkin. Masalan, guruhlariga turli tasvirlar taqdim etiladi va ulardan foydalanib umumiy hikoya yaratish topshiriladi. Guruh a'zolari hikoyaning boshlanishi, rivoji va yakunini o'zaro taqsimlab oladilar.

Bunday faoliyat o'quvchilarda nafaqat nutqiy, balki ijtimoiy-kommunikativ ko'nikmalarni ham shakllantiradi. O'quvchi boshqa ishtirokchining fikrini tinglash, o'z taklifini bildirish, muqobil fikrni qabul qilish va umumiy qarorga kelish tajribasiga ega bo'ladi.

O'quvchilarning nutqiy rivojlanishini baholash

Raqamli ta'lim resurslaridan foydalanish jarayonida o'quvchilarning kommunikativ rivojlanishini muntazam monitoring qilish ham muhimdir. Bunda faqat grammatik xatolar soniga e'tibor qaratish yetarli emas. O'quvchining fikrni mazmunan yetkazishi, nutqining izchilligi, lug'at boyligi, suhbatga kirishish qobiliyati va kommunikativ vaziyatga mos javob bera olishi ham hisobga olinishi kerak. Shu asosda kommunikativ faoliyatni quyidagi mezonlar orqali kuzatish mumkin:

1. **Mazmuniy mezon** – o'quvchining mavzuni tushunishi va fikrining mazmunga mosligi.
2. **Mantiqiy mezon** – fikrlarning izchil va o'zaro bog'langan holda ifodalanishi.
3. **Leksik mezon** – so'z boyligi va so'zlarni kommunikativ vaziyatga mos qo'llay olishi.

4. **Grammatik mezon** – gap tuzilishi va grammatik birliklardan foydalanish darajasi.

5. **Kommunikativ mezon** – suhbatdoshni tinglash, savolga mos javob berish va muloqotni davom ettirish qobiliyati.

6. **Refleksiv mezon** – o‘z fikri va nutqiy faoliyatini baholay olish.

Mazkur mezonlardan foydalanish o‘qituvchiga o‘quvchining faqat yakuniy javobini emas, balki kommunikativ faoliyat jarayonidagi rivojlanish dinamikasini ham aniqlash imkonini beradi.

O‘qituvchining metodik faoliyati

Raqamli ta’lim resurslaridan samarali foydalanish o‘qituvchidan ham yangicha metodik yondashuvni talab etadi. O‘qituvchi raqamli materialni tanlashda uning mazmuni, o‘quv maqsadiga muvofiqligi, yosh xususiyatlariga mosligi va o‘quvchini faoliyatga jalb eta olish imkoniyatini hisobga olishi kerak. Shuningdek, raqamli resursning haddan tashqari ko‘p qo‘llanilishi ham maqsadga muvofiq emas. Texnologik vosita o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi jonli pedagogik muloqotni to‘liq almashtirmasligi lozim. Aksincha, uning vazifasi mazkur muloqotni mazmunan boyitish va o‘quvchilar faoliyatini faollashtirishdan iborat bo‘lishi kerak.

Shu sababli raqamli ta’lim resurslaridan foydalanishda “texnologiya uchun texnologiya” tamoyilidan voz kechib, “pedagogik maqsad uchun raqamli vosita” tamoyiliga amal qilish maqsadga muvofiqdir.

Xulosa

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining kommunikativ kompetensiyasini shakllantirish jarayonida raqamli ta’lim resurslaridan foydalanish ta’lim mazmunini faollashtirish, o‘quvchilarning nutqiy tashabbusini qo‘llab-quvvatlash va kommunikativ faoliyatni individuallashtirish uchun keng metodik imkoniyatlar yaratadi.

Raqamli resurslarning pedagogik samaradorligi ularning mavjudligi bilan emas, balki ta’lim jarayonida qanday metodik vazifa asosida qo‘llanilishi bilan belgilanadi. O‘quvchini kuzatuvchi holatida qoldiruvchi elektron materialdan ko‘ra,

uni fikrlash, izohlash, savol berish, javob qaytarish, muhokama qilish va xulosa chiqarishga undaydigan interaktiv topshiriqlar kommunikativ kompetensiyani shakllantirish nuqtayi nazaridan samaraliroq hisoblanadi.

Boshlang'ich sinfda raqamli ta'lim resurslaridan foydalanishning metodik tizimi motivatsiya, idrok etish, nutqiy faoliyat, ijodiy kommunikatsiya va refleksiya bosqichlari asosida tashkil etilganda o'quvchilarning dialogik hamda monologik nutq imkoniyatlarini izchil rivojlantirishga xizmat qiladi.

Shuningdek, raqamli vositalar yordamida muammoli vaziyatlar, rolli muloqotlar, guruhli topshiriqlar va ijodiy nutqiy mashqlarni tashkil etish o'quvchilarning nafaqat tilga oid bilimlarini, balki real kommunikativ vaziyatlarda ulardan foydalanish qobiliyatini ham rivojlantiradi. Bu esa boshlang'ich ta'limda kompetensiyaviy yondashuvning amaliy mazmunini ta'minlashga xizmat qiladi. Demak, raqamli ta'lim resurslari boshlang'ich sinf o'quvchilarining kommunikativ kompetensiyasini shakllantirishda mustaqil pedagogik maqsad emas, balki o'quvchining faol nutqiy faoliyatini tashkil etuvchi metodik vosita sifatida qaralishi lozim. Ularni dars mazmuniga maqsadli, me'yoriy va didaktik jihatdan asoslangan tarzda integratsiya qilish zamonaviy boshlang'ich ta'limning sifat va samaradorligini oshirishning muhim shartlaridan biri hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Azizxodjayeva N.N. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. – Toshkent: Fan, 2006.
2. Aripov M., Fayzieva M., Dottoev S. Web-texnologiyalar. – Toshkent: Faylasuflar jamiyati, 2013.
3. Hamdamov R., Taylaqov N., Begimqulov U., Sayfiev J. Elektron universitet, elektron vazirlik, masofaviy ta'lim texnologiyalari. – Toshkent, 2011.
4. Ishmuhamedov R., Abduqodirov A., Pardaev A. Ta'limda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent: Iste'dod, 2015.

5. Nurmatov Z.O., Tursunpulatova K.A., Nasriddinova Z.N. The role of multimedia technologies in teaching foreign languages. In: International Conference on Science, Engineering & Technology. – 2023. – Vol. 1. – No. 1. – P. 99–103.
6. G‘ulomov A., Qodirov M. Ona tili o‘qitish metodikasi. – Toshkent: Universitet, 2001.
7. Qosimova K., Matchonov S., G‘ulomov X., Yo‘ldosheva Sh., Sariyev Sh. Ona tili o‘qitish metodikasi. – Toshkent: Noshir, 2009.
8. To‘xliyev B., Shamsiyeva M., Ziyodova T. O‘zbek tilini o‘qitish metodikasi. – Toshkent: O‘zbekiston Milliy kutubxonasi, 2010.
9. Mahmudov N. O‘qituvchi nutqi madaniyati. – Toshkent: Alisher Navoiy nomidagi O‘zbekiston Milliy kutubxonasi nashriyoti, 2007.
10. Husanov B., G‘ulomov V. Muomala madaniyati. – Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2009.
11. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=Z3KCkAIAAAAJ&citation_for_view=Z3KCkAIAAAAJ:70eg2SAEIzsC
12. https://scholar.google.com/scholar?cluster=18322560123100902731&hl=ru&as_sdt=2005